

**MAKTABLARDA INKLYUZIV TA'LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK -
PSIXOLOGIK HAMROHLIK MASALALARI***Ro'zmurodov Jo'raqul Hamroqul o'g'li**Navoiy davlat pedagogika instituti magistranti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim jarayonini amalga oshirishda pedagogik va psixologik yondoshuvlarning umumiy ta'siri o'rganilgan. Qolaversa ushbu yo'nalishdagi fikrlar o'rganilib umumlashtirilgan.

Kalit so'zlar: Alohida etibor talab qiladigan bolalar, ijtimoiy nafaol tushunchasi, inklyuziv maktab, inklyuziv ta'lim, koordinator, pedagogik jamoa, aqliy rivojlanish

KIRISH

Inklyuziv ta'lim amaliyoti tayanadigan bosh g'oya shundan iboratki, bu ta'lim alohida olingan har bitta o'quvchining o'ziga xos tomonlarini qabul qilishi va hisobga olishi kerak, demak ta'limni har bir bolaning maxsus ehtiyojlarini qondiradigan tarzda tashkil etish lozim. Mavjud maxsus ta'lim tizimi amaliyoti shuni ko'rsatadiki, individual yondashuv faqat zarur holatlardagina qo'llanadi. Inklyuziv maktablarda esa har bitta bola o'qishda yaxshiroq natijalarga erishish imkonini beradigan psixologik yordam, e'tibor, kerakli shart-sharoit bilan ta'minlangan bo'lishi lozim. Darhaqiqat bizning maktablarimiz inklyuziv maktab bo'lishi va ularda inklyuziv ta'lim olib borilishi bugungi kunning dolzarb yo'nalishidir. Yangi umumiy ta'lim dasturi alohida ehtiyojga ega bolalar muvaffaqiyatli o'zlashtira olishi uchun qulay sharoitlarni yarata olishi va shunga mos o'zgartirishlar kiritilishi lozim. Inklyuziv ta'limning asosiy tarkibiy qismi sifatida va amalga oshirish borasida eng muhim elementlaridan biri bo'lgan psixologik-pedagogik hamrohlikdir.

Ta'lim muassasasi koordinatorlarining (yoki resurs o'qituvchilarining) faoliyatida aynan pedagogik-psixologik xamrohlik talab etiladi. Ta'limda inklyuziv jarayonlarga psixologik-pedagogik hamrohlik qilishda ta'lim muassasasidagi koordinatorlarning (yoki resurs o'qituvchilarning) faoliyati katta ahamiyatga ega. Ularning faoliyati asosan "alohida" bola va uning oilasini ta'lim tizimiga joriy etish jarayonini samarali boshqarishga qaratilgan bo'ladi. Inklyuziv ta'lim yo'liga qadam qo'yayotgan ta'lim muassasasining rahbariyati ta'lim jarayonining barcha qatnashchilari – ota-onalar, bolalar, pedagoglarning yangi sharoitga moslashuvi va hamkorligini ta'minlashi lozim. Bu o'rinda koordinatorning ma'muriy vazifalariga quyidagilar kiradi:

- inklyuziv ta'lim sohasida pedagogik jamoa faoliyatining strategiyasi va taktikasini belgilash (tashkiliy komponentlar), inklyuziv ta'limga jalb qilingan hamma bolalarga bir xil e'tiborni ta'minlashda bor resurslardan samarali foydalanish;

- rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar ehtiyojlarini tahlil qilish, bola rivojlanishining uzoq muddatga mo'ljallangan maqsadlarni, bola va uning oilasini qo'llab-quvvatlash strategiyasini belgilash. Inklyuziv ta'lim amaliyotining yana bir muhim masala bu rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolali oilalarga hamrohlik qilish xizmatini yaratish bilan bog'liq. Bunday bolaga ega har bitta oila psixologik-pedagogik yordamga muhtojligi o'z-o'zidan ayon. Chunki nogiron bolaning tug'ilishi, ayniqsa bu nogironlik og'ir shaklda bo'lsa, oilada og'ir psixologik vaziyatni yuzaga keltiradi: odatda ona ishini tashlaydi va ijtimoiy hayotdan chetlashib qoladi, butun oilaning ruhiy muhiti buziladi va pirovard natijada bolaning ijtimoiylashuvi qiyinlashadi. Bunday xizmatning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat bo'ladi:

- bolalarning shaxs sifatidagi, psixologik-jismoniy va aqliy rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish;

- bolalar rivojlanishidagi kamchiliklarni erta aniqlash va ularni bolalar davrasiga erta qo'shish;

- ota-onalar bilimlarini oshirish, nuqsonlarning oldini olish va korreksiyalash, bola va ota-onalar munosabatlarini o'rganish va korreksiyalash;

- umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish va ijtimoiy inklyuziya falsafasini qabul qilish. Oilalarga hamrohlik qilish xizmatining ish shakllari va yo'nalishlari turli-tuman bo'lishi mumkin: individual konsultatsiyalar va mashg'ulotlar, ota-onalar va mutaxassislarining talabi bo'yicha konsultatsiyalar, MTT mutaxassislari uchun individual va guruhli konsultatsiyalar.

Inklyuziv ta'lim amaliyoti mutaxassislardan yangi bilimlar va malakalarni talab qiladi. Bunday hollarda mutaxassislar nafaqat pedagogik va psixologik ta'limga va ish tajribasiga ega bo'lishlari, balki maxsus pedagogika va psixologiya kabi sohalarida ham yuqori kasbiy malakaga ega bo'lishlari talab qilinadi. Mana shuning uchun ham taklif etilayotgan yangi inklyuziv ta'lim modelini amalga oshirishda inklyuziv amaliyotga jalb qilingan ta'lim muassasalari mutaxassislarining psixologik- pedagogik xamroxlikni qilishlari ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib hisoblanadi.

Maktab o'quvchilari har xil darajada ta'lim oladilar va olingan bilimlaridan har xil darajada foydalanadilar. Shunga qaramay, ta'limning maqsadi barcha o'quvchilarning muayyan ijtimoiy maqomga ega bo'lishi va o'z ijtimoiy qadr-qimmatini qaror toptira olishga erishishdan iborat. Inklyuziya jismoniy va psixik rivojlanishida muammolari bo'lgan o'quvchilarda o'z kuchi va imkoniyatlariga ishonch uyg'otish va bu bilan boshqa sog'lom bolalar – do'stlari, tengdoshlari bilan birga bitta maktabga borib o'qishga qodir ekanligiga ishonitirish demakdir. Ta'lim olishda maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalar nafaqat alohida munosabat va yordamga muxtojlik sezadilar, balki o'z kuchlarini rivojlantirish, maktabda muvaffaqiyatga erishishlariga ishonch hosil qilishlarida ham yordamga muxtojlilar. Inklyuziv ta'limning afzalliklarini ko'rsatadigan omillar.

Inklyuziv ta'lim har qanday yo'l bilan ta'lim jarayonini har bitta shaxsga yaqinlashtirishga intiladi. Ta'lim jarayonida quyidagi metodlar va usullardan foydalanish tavsiya etiladi:

- faollikni rag'batlantiradigan eksperimental ta'lim metodlaridan foydalanish; - faol ta'lim metodlaridan, shu jumladan munozara, muloqotdan foydalanish;

- u yoki bu predmetning kalit tushunchalarini o'zlashtirishga ko'proq e'tibor qaratish;

- yangi materialni bosqichma-bosqich o'zlashtirish usulini qo'llash;

- badiiy adabiyot o'qishga ko'proq vaqt sarflash;

- o'quvchilarga vazifalarni bajarish uchun mas'ul ekanliklarini anglatish;

- o'quvchilarga ko'proq tanlash erkinligini berish;

- maktabda demokratik munosabatlar tamoyillarini joriy qilish;

- har bitta o'quvchining emotsional ehtiyojlari va o'zgarib turadigan xulq-atvor yo'siniga ko'proq e'tibor qaratish;

- sinfni jipslashtiradigan birlashtiruvchi faoliyat turlaridan foydalanish;

- umumiy ta'lim maktablarida tahsil olayotgan alohida e'tiborga muxtoj o'quvchilarga doimo psixologik yordam ko'rsatish;

- o'qituvchilar, ota-onalar, maktab ma'muriyati va boshqa manfaatdor tashkilotlar va jamoatchilikni hamkorlikka jalb qilish.

Demak, imkoniyati cheklangan bolalarga ko'rsatiladigan zamonaviy psixologikpedagogik yordam shakllari, usullari, texnologiyalarini qayta qurish umuman ta'lim maqsadlarini tubdan o'zgartirish va yangicha yo'naltirishni talab qiladi. Bu nimani bildiradi? Hozirgi vaqtgacha amal qilib kelayotgan ta'lim tizimi asosan ma'lum hajmdagi reproduktiv akademik bilimlarni berishga qaratilgan. Bu ta'lim tizimi qayta yo'naltirish talab qilinadi: bunda rivojlanishida turli

kamchiliklari bo'lgan bolalarning ijtimoiy moslashuvi, kengroq ma'noda ijtimoiy abilitatsiyasi ustuvor o'rin egallashi kerak. Inklyuziv ta'limning mohiyati va asosiy maqsadi ham aynan shu bilan belgilanadi. Bunday ta'lim butun ta'lim tizimining o'zgarishi yo'lida qo'yilgan muayyan qadamlar bo'lmog'i lozim.

O'qituvchining ta'limga inklyuziv yondashuvni amalga oshirishga psixologik tayyorligi deganda biz yuqori motivatsion imkoniyatni ta'minlashga imkon beradigan ijtimoiy, axloqiy, psixologik va kasbiy fazilatlar va qobiliyatlarning kombinatsiyasi bo'lgan yaxlit, shaxsiy ta'limni tushunamiz. Biz inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun o'qituvchilarni maqsadli tayyorlashning ustuvor jihatlarini kasbiy muhim sifat sifatida bag'rikenglikni rivojlantirish, o'quvchilarning ob'ektiv qiyo-fasini taqdim etish, turli toifadagi bolalar bilan o'zaro munosabatlarning xususiyatlarini bilish deb hisoblaymiz. nogironlik, shuningdek, o'qituvchilik amaliyoti davomida bunday bolalar bilan o'zaro munosabatlarning shaxsiy tajribasini olish.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Митчелл Дэвид. Эффективные педагогические технологии специального и инклюзивного образования (Использование научно-обоснованных стратегий обучения в инклюзивном образовательном пространстве). /Главы из книги, пер. - Аникеев И.С., Борисова Н.В. - М., РООИ "Перспектива", 2009.

2. Сеаго М.М. Ребенок и образовательная среда: структурно-информационный подход. //Известия РАО. – 2006. – № 2 (июн). – С. 81-90.

3. «Образование без границ» www.edu-open.ru